

KİTAP TANITIMI

Fatmagül BERKTAY*

YILDIZLARI ÖZGÜRCE SEYRETME HAKKINI SAVUNAN BİR ROMAN: FOSFORLU CEVRIYE

Özgürleşmenin ve “kendisi olma”nın tadını
bütün kadınlarla paylaşmak isteyen sevgili
Türkel’in anısına...

Fosforlu Cevriye (Doğan Yayıncılık, 2000) önemli bir kitap, tıpkı yazarı Suat (Saadet) Derviş gibi.¹ Kitabın yazarı da kahramanı da, bireyleşmenin son derece zor olduğu bir toplumda “kendisi olma”yı seçen ve bu seçimin içerdiği bedel ve riskleri yakınmasız üstlenen, böylece “özne” konumunu hak eden kadınlar... Suat Derviş, ölümünden kısa bir süre önce, 1970’lerin başında Demokratik Devrim Derneği’nin düzenlediği bir toplantıda, kendisini, “Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Reşat Fuat Baraner’in eşi” olarak tanıtılmalarına karşı hiç duraksamadan ayağa kalkıp “Hayır, ben yazar Suat Derviş!” diyebilen ve “muharrir” kimliğini her şeyin önüne koyan, gerçek bir bireydir:

“ Ben muharririm... O unvan benim yegâne servetim, biricik iftiharım ve ekmeğimdir.”²

---

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, fatmagul@istanbul.edu.tr.

¹ Suat Derviş hakkında daha geniş bir değerlendirme için, bkz. Fatmagül Berktaş, “İki Söylem Arasında Bir Yazar: Suat Derviş”, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis yayınları, 2010 (2003).

² Kemal Tahir, Suat Derviş, Ahmet Cevad, *1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa*, Selamet Basımevi, t.y., s. 22.

1905'te, İstanbul'da aristokrat bir ailenin kızı olarak doğan Saadet; dedesi, Tıp Fakültesi müderrislerinden Müşir Derviş Paşa, babası ise doktor İsmail Derviş'tir. Suat Derviş, kendi anılarında, babasının üç kızına karşı son derece "müşfik" ve "muhabbetli" olduğunu özellikle anlatarak "Bir anne kadar müşfik bir babanın çok rastlanılan bir mutluluk olmadığını sonradan öğrendim" der. Bu saptama, ataerkil bir toplumda, kız çocuklarının kendine güvenli bireylere dönüşebilmesinde, babanın sevgi ve takdirinin ne kadar önemli olduğunu vurgulayan modern psikolojiyi doğrular yöndedir. Nitekim, Suat Derviş, şefkatli ve aydın bir aile ortamında, kültürlü olduğu kadar yaratıcı ve kendine güvenli bir kadın olarak büyür. Sonraki yaşamının zorlukları ve çalkantılarıyla baş edebilmesinde, bunun, herhalde önemli bir payı vardır.

Suat Derviş'in belki de en önemli özelliği, cesaretidir. Bu, yalnızca, dışsal biçimlerle ilgili bir cesaret değil, yaşamın her alanında gözünü kırpmadan başkaldırabilme, verili olanı sorgulama ve kendisi olabilme cesareti; dolayısıyla hapse girmeyi vb. göze almanın çok ötesinde bir şey. Özgürleşmenin temel ölçütünün yaşam seçeneklerinin genişlemesi, özneleşmenin ise bu yaşam seçeneklerini kullanarak risk almak (ve elbette karşılığında bedelini ödemek) olduğu hatırlandığı zaman, Suat Derviş'in daha 1920 ve 30'larda, gerçekten özgürleşme ve bireyleşme çabasında olduğu ve sınırları zorladığı görülür. Sınırdan ya da "kıyı"da olma halinin getirdiği bu cesaret, kurulu düzene meydan okuma ruhunun iyice köreldiği günümüz Türkiye'sinde taze bir esinti etkisi yapıyor.

Ruhunda bir ürperişe gelen yazar

Suat Derviş'in ilk romanı 1920'de, yani kendisi henüz 16 yaşındayken basılır, ardından 1921 ve 1923'te peş peşe diğerleri gelir. 1924'de *Fatma'nın Günahı* yayınlandığında, Refik Ahmet Sevengil, "Suat Derviş Hanım, edebiyatımıza karanlık ve karışık dehlizlerden çıkırdayan eski tah-taların sesinde durup boşlukta korkunç akislerle halkalanan ayak seslerini dinleyerek, ruhunda bir ürperiş ve gözlerinde titreyen bir karartı ile geldi"³ değerlendirmesini yapar.

Suat Derviş'in özellikle ilk romanları, psikolojik roman tarzındadır. Bu olgu, onun romancılığının, siyasal bir kalıbın ve "modernleşmeci" yaşam

³ Aktaran Murat Uraz, *Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*, İstanbul, 1941, s.231

biçiminin savunusu olma anlamında ulusçu ideolojinin dışında kaldığını gösterir. Aynı şekilde, “halkçı” ve “köylücü” de değildir; daha doğrusu döneminde baskın olan eğilimin tersine, böylesine toplumsal “tez”ler içermez onun romancılığı. Ancak bu onun, döneminin toplumsal olaylarına uzak ve ilgisiz olduğu anlamına gelmez. İlk romanlarında “Anadolu” yoktur ama kentli marjinaler, düşkünler sıkça rastlanan karakterlerdir. Suat Derviş, o zamana dek yaşamı İstanbul’da ve Avrupa’nın bazı büyük kentlerinde geçmiş “kentli” bir yazar ve bireyleşme sorunuyla çok erken yaşta tanışmış, başkalarının ve kendisinin derinliklerine girmeye yatkın bir kadındır; bu özelliklerin romanlarına yansımaları da doğaldır. Nitekim, insan ruhunu anlatmadaki dürüst içtenliği, romanlarında bir üslup özelliği olarak belirterek onun popülerliğine katkıda bulunur. Ancak, Suat Derviş’in, cinsiyet konumuyla sınıf konumunu birleştirmedeki ustalığı, onu daha derinlikli bir popüler romancı kılar.

1931 yılında yayımlanan *Emine*’de, roman kahramanı yetim ve yoksul *Emine*, sınıfından ve cinsiyetinden kaynaklanan ezilmişliğini sorgulayıp her iki tür baskıya başkaldırmaya adeta bilinçdışı bir biçimde itilirken, isyanı içinde güzelliğinin de doruğuna ulaşır. Yağ tüccarı despot kocasının fırlattığı bardakla yarılan alnındaki yarayı görmek için aynaya bakar *Emine* ve orada gördüğü güzelliğinden çok, kendi gücü olur:

“ Emine ne düşünüyor? Karşısında duran, kaşından sızan kan ile daha güzelleşen bu gölgenin bakışlarında, hangi sualin cevabını bulmağa uğraşılıyor? Kendi hayaline, bu gadri kim yapıyor? Dünyayı böyle idare eden kuvvet nedir? Neden eziyet çekenlere yardım elini uzatan, onları himaye edenler yok? diye mi soruyor ve karşısındaki gölge ona bakışları ile, ‘bu tevekkül niçin, bu sabır; bu sessizlik niçin’ diye mi mukabele ediyor? Yoksa Emine, birdenbire kalbinde, kalbinin şimdiye kadar şuura, muhakemeye karanlık kalan derinliklerinde umulmaz bir kin, ve kanında şimdiye kadar mevcudiyetinden şüphe bile etmediği bir isyan mı buldu?”

Gerçekten de, *Emine*’nin gözlerinde “iki yanardağ haşmetiyle tutuşan şey, bütün haksızlıkların, bütün hakaretlerin o karanlık kuvvetlerine karşı duyduğu isyanın ateşi”dir. Okuyucu, *Emine*’nin isyanının doruk noktasına varışını, kendi içinde duyumsadığı bir psikolojik gerilimin eşliğinde izler. Yazar bize kaçınılmaz cinayeti aktarmaz, ama bu işin (haklı) sonunun bu olduğunu bilip ürpeririz!

Bir yıldızdan düşmüş olmayı hayal eden kadın

Suat Derviş, kendisinin bilincinde olan, aklını olduğu kadar duygularını da önemseyen, çizgi dışı olmaktan korkmayan bir kadındır ve bu özellikleriyle birlikte insanlığa ve kadınlığa ilişkin düşlerini, ideallerini de romanlarına yansıtır. *Fosforlu Cevriye*'de bir marjinali, sokak kızı *Cevriye*'yi, romanın baş kişisi yapar ve marjinallik konumunu romantize ederek yüceltir. *Fosforlu*'nun siyah gözlerinde yıldızlar, saçlarında yakamozlar parıldar. Çünkü *Cevriye*, yaşamının bütün sefilliğine karşın, toplumun anlamsız sınırlamalarının dışında, özgürdür ve kendine özgü bir ahlakı vardır. İnsanları, yaşadığı kenti ve kendisini sever, ama en çok da denizi ve yıldızlı gökyüzünü: “Deniz, sanki onun babasının bahçesindeki hususi havuz ve gökyüzü, yatak odasının tavanı idi”.

Suat Derviş, bu romanında kendi hümanizma anlayışını ve insanlığa ilişkin, doğayı da içeren ütopyasını sergiler. Cevriye, sanki annesizdir; mantar gibi bitmiş, belki de bir yıldızdan düşmüştür: “En çok bunu hayal eder Cevriye, bir yıldızdan düşmüş olmayı”. O yüzden de gönlünce seyretmek ister, yıldızları. Burada doğayla uyum özlemi kadar, soy ve sınıf farklılığının ortadan kalkması özlemini de izleyebiliriz. *Fosforlu*, sevmesini, hem de çok sevmesini bilir; hiç esirgmeden verir bu sevgiyi ve aşk için gözünü kırpmadan ölüme gider –ama özgürlüğünden vazgeçmez!

Fosforlu Cevriye, hem çok sıcak ve inanılmayacak kadar hoş bir karakterdir, hem de inandırıcıdır. Kitabın büyüğü de buradadır zaten: Yeryüzü cennetinin -insanın doğayla ve birbiriyle sevgi dolu uyumunun- hem çok uzak hem de yanı başımızda olduğunu, olabileceğini duyurur bize. Ne var ki, bu toplumda, Cevriye gibilerin varlığı gelecek için bir umut olsa da, bugün için yazgıları, ancak ölüm olabilir. Yoksa onlar da düzenin çarkları içinde öğütülüp sıradanlaşmaktan kurtulamazlar. Suat Derviş'in gönlü buna dayanmaz, onun için de *Fosforlu*'ya uygun son olarak ölümü seçer. Roman, toplumsal marjinalliğin, “kıyı”da olmanın, daha özgür bir yaşam olanağını içinde barındırdığı, ama verili dünyada bunun aynı zamanda umarsız bir düş olduğu mesajını verir. Bu mesajın böylesine etkileyici bir biçimde verilebilmesi ise, yazarın kendisinin de “kıyı” da durmasıyla yakından bağlantılıdır.

Suat Derviş, kişiliği ve yazarlığıyla, edebiyat tarihimiz ve sosyalist geleneğimiz kadar, kadınların tarihi açısından da önemli. Ama bence en harikulade yanı, kadınların yıldızları özgürce seyretme hakkını sonuna dek savunması ve bu hakkı Cevriye'nin kişiliğinde alabildiğine sıcak bir şekilde somutlaştırması. Çünkü Cevriye bu hakkı, bencilce “alarak” değil, hiç esirgmeden “vererek”, her şeyini paylaşarak “kullanır”. Ne yazık ki, Cevriye'ler için bu dünyada “mutlu son” yoktur, ya da ancak “başka” bir düzlemde vardır: Cevriye, sevdiği adama yardım etmek uğruna ölüme gider, çok sevdiği denizle birleşerek... Ve o anda, denize bir yıldız düşer. Deniz, yıldız, kadın ve aşk birbirinden ayrılmaz olur.

Cevriye, sahiden bir yıldızdan düşmüş gibi, yeniden yıldız olup doğaya karışır gider. Ama türküsü dillerde dolaşmayı sürdürür. Bu türkü, “karakol-
daki aynalarda kendini seyreden, kollarında damga olan, gözlerinden sevdası okunan” bir güzeli anlatır, “karanlık bir gecede gökten düşüp parçalanan bir yıldız gibi, sular üstünde fosforlu bir iz bırakarak kaybolmuş” **Fosforlu Cevriye**'yi...

*“Denizlerin kuşuyum
Balıkların puluyum
Aç koynunu Cevriye
Ben de Allah kuluyum.”*

